

O POJAVI I ŠIRENJU NOVOKOMPONOVANE I IZVORNE NARODNE MUZIKE NA PODRUČJU SJEVEROISTOČNE BOSNE

Doc. dr. Omer Hamzić

1. UVODNE NAPOMENE

O narodnim pjesmama i sevdalinkama gradova sjeveroistočne Bosne, pa i Gračanice puno više znamo nego o tradicionalnoj seoskoj pjesmi ovog kraja. U seoskim sredinama odavnina se njegovao poseban narodni izričaj (seosko pjevanje), takozvana seljačka kajda, koja će se u novije vrijeme „transformisati“ u ono što se danas zove izvorna narodna muzika. Od sredine prošlog stoljeća područje sjeveroistočne Bosne i okolina Gračanice, postalo je prepoznatljivo po toj vrsti muzike, dok je stara izvorna seoska pjesma (koja se, po nekim karakteristikama, razlikuje od sela do sela) skoro potpuno zaboravljena.

Mada je jako popularna u narodu, posebno u ruralnim i poluurbanim prigradskim sredinama, takozvana izvorna narodna muzika nije adekvatno još ni opisana (nije čak ni imenovana, registrovana), a kamoli stručno valorizovana¹. Ovaj muzički žanr ili bolje reći fenomen

¹ Tek nedavno za ovaj fenomen zainteresirao se mr. sc. Rusmir Djedović, stručni savjetnik u Zavodu za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, koji je prve rezultate svog istraživanja objavio u Časopisu za kulturnu historiju „Gračanički glasnik“ pod naslovom *Prilog poznavanju razvoja „izvorne muzike“ u okolini Gračanice* („Gračanički glasnik“, br. 34/VII, Gračanica, 2013., str. 216 – 228.)

ostao je nedovoljno objašnjen kako sa etnomuzikološkog, tako i sa književno-lin-gvističkog i sociološkog aspekta. U stručnoj, a i široj javnosti, jedni mu ne pridaju nikakav značaj, svrstavajući ga u običan šund, drugi rado slušaju tu muziku, ali se stide to priznati, treći je javno obožavaju, kupuju nosače zvuka, naručuju pjesme itd. Nije jasno zašto ta muzika, bez obzira na svoju popularnost u narodu, nije privlačila pažnju „struke“.

Slične konstatacije važe i za takozvanu novokomponovanu narodnu muziku, koja je prošla genezu od ozbiljne narodne pjesme (mnoge se po kvalitetu teksta i muzike teško razlikuju od autentične narodne pjesme ili sevdalinke) do današnjeg turbo folka,

U ovom prilogu učinjen je pokušaj da se na fenomen novokomponovane i takozvane izvorne narodne muzike skrene pažnja sa historijsko-sociološkog aspekta i to samo u nekim naznakama—bez pretenzija da se dublje ulazi u genezu nastanka i pitanje kvaliteta te muzike.

2. OD NOVOKOMPONOVANE PJESME DO TURBO-FOLKA

Nakon privredne i društvene reforme koja je provedena u Socijalističkoj Jugoslaviji, od 1964. do 1965., između ostalog, dolazi do otvaranja granica i masovnijeg odlaska naših ljudi na tzv. privremeni rad u inostranstvo, ali i u druge republike tadašnje Jugoslavije, najviše u Sloveniju i Hrvatsku. Sa pojačanim zapošljavanjem, postepeno se povećava opći društveni standard, posebno na selu (grade se nove kuće i gospodarski objekti, povećava se standard stanovanja, higijene i sl). Za razliku od ranijeg perioda kada su, na primjer, radio-prije-

mnike imali samo rijetki pojedinci, kada su se isturali zvučnici na kuće i puštala toliko glasna muzika da bi je mogli čuti i u drugoj mahali), u ovom periodu, radio-aparati više nisu „nikakvo čudo“, već masovna pojava. U prigradskim naseljima povećava se broj doseljenih ljudi sa sela koje su privlačili lakši uslovi života, rada, školovanja djece itd. (proces i takozvane deagrarizacije). U isto vrijeme ti su slojevi, u prvoj i drugoj generaciji bili vezani za selo, u njima je bila prisutna nostalgija, manje-više njegovali su običaje i navike koje su donijeli sa sela, radije su slušali pjesme iz svog djetinjstva, nego neku gradsku zabavnu muziku itd.

...

Do šezdesetih godina, nakon elektrifikacije i masovnije pojave radio-aparata u našim domaćinstvima, kada su svoje programe emitovale samo radio stanice iz republičkih centara bivše države, u muzičkim programima Radio Sarajeva, što se tiče žanra, emitovala se uglavnom narodna muzika „svih naroda i narodnosti Jugoslavije“ i tzv. revolucionarna, te u manjem obimu ozbiljna muzika.

Nakon tzv. čehoslovačke krize (invazije Sovjetskog saveza na Čehoslovačku, 1968. godine), poučene iskustvom iz odbrane Čehoslovačke (posebno na obavještanju naroda, nakon što su bili učtkani centralni mediji), tadašnje vlasti forsiraju otvaranje lokalnih radio stanica u mnogim manjim gradovima i općinama. Po nekoj statistici u Bosni i Hercegovini ih je bilo oko 50, među njima i Radio Gračanica (emituje redovan program od 1. 3. 1969. godine). U programima svih tih radio stanica, što se tiče muzičkih sadržaja, počinju polahko prodirati zvuci tzv. novokomponovane narodne

pjesme. Najviše ih je dolazilo iz Srbije, u izvođenju srpskih pjevača, koji su sticali ogromnu popularnost na ovim prostorima. Putem snažnih predajnika nekoliko radio stanica iz istočnih dijelova Srbije, takva muzika je bila preplavila skoro čitavu Bosnu i Hercegovinu. U to vrijeme radije se slušao Radio-Šabac, npr., nego Radio Sarajevo, popularna je bila i Radio Loznica, Drugi program Radio Beograda itd.

Generalno, muzički sadržaji na tim radio stanicama dijelili su se na tri „muzike“: narodnu, zabavnu i ozbiljnu. Po dužni emitovanja dominirala je narodna muzika, na drugom mjestu je bila zabavna, dok se ozbiljna muzika emitovala puno manje, u nekim specijalnim emisijama (počesto da se samo zadovolji forma i stekne imidž ozbiljne radio stanice), ali joj se davao veći prostor za vrijeme službeno proglašene narodne žalosti – najčešće povodom smrti nekog visokog funkcionera, nekih tragedija u prijateljskim zemljama i sl.).

U okviru programa narodne muzike bili su zastupljeni sljedeći muzički žanrovi:

1. Narodne pjesme iz BiH, dominantno sevdalinka;

2. Pjesme i igre naroda Jugoslavije–emitovana je narodna muzika iz svih republika i pokrajina tadašnje države (šumadijske narodne pjesme, polke iz Slovenije, čoček iz Makedonije, pjesme iz Sandžaka, muzika sa Kosova, bečarska pjesma i igra iz Slavonije i Vojvodine, dalmatinske klape, pjesme Vranja i južne Srbije, crnogorske pjesme i napjevi itd.)

3. Revolucionarne pjesme, marševi i koračnice (nekada su ubrajane u poseban žanr), komponovane ili aranžirane kao potpuno nova djela (*Sred pušaka bajoneta*, ili *Konjuh planinom*) ili aranžirane na muzič-

kom predlošku neke narodne poskočice ili pjesme sa obavezno izmijenjenim ili prilagođenim tekstom (*Sa Ovačara i Kablara*, *Mlada Partizanka* itd.²)

4. Novokomponovane narodne pjesme (to su melodije koje su nastajale na predlošku narodnih pjesama, najčešće srbijanskih, koje se pojavljuju šezdesetih godina u promijenjenim društvenim uslovima i sa ekspanzijom lokalnih radio stanica i radiofonске tehnike – gramofona, zvučnika, ploča);

5. Izvorna narodna muzika ili novokomponovana seljačka pjesma, koja će se pojaviti paralelno, odnosno sa početkom snažnije ekspanzije novokomponovane narodne muzike kao sasvim novi muzički sadržaj, posebno na prostoru sjeveroistočne Bosne;

...

Nakon elektrifikacije, uslijedila je pojačana urbanizacija sela i rast standarda stanovništva, brže se rješavala komunalna infrastruktura i putevi, više djece je putovalo sa sela u školu, omladina je tražila modernije vidove zabave, zamjenjujući klasična sijela po kućama (dolazak „djevojci pod pendžer“) i okupljanja povodom vjerskih blagdana ili nekih privatnih veselja

2 Dobar dio tih „revolucionarnih pjesama“ kod nas se smatrao tradicionalnim napjevima nastalim u NOR-u, a u stvari su bili jednostavni prepjevi sovjetskih pjesama, koje su, opet, nakalemjene na „posuđene“ ruske i ukrajinske narodne pjesme; može se kao primjer navesti „Budi se istok i zapad“, prepjev sovjetske pjesme, koja je bazirana na narodnoj melodiji, a istu tu melodiju su „posudili“ i nacisti, spjevavši svoju pjesmu „Brüder in Zechen und Gruben“. *Melodija pjesme „Konjuh planinom“ je isto tako ruska*, pjesma „Po šumama i gorama“ je prepjev sovjetske partizanske pjesme „По долинам и по взгорьям“ (ima i francuska verzija); „Padaj silo i nepravdo“ je doslovno ukradena pjesma „Slobodarka“, koju je napisao Josip Smolaka, a bila je himna Hrvatske demokratske stranke itd. itd.

■ U GOSTIONI NA BORIKU, PORED CESTE GRAČANICA-SREBRENİK, IZVORNA MUZIKA JE NEODVOJIVI DIO PONUDE. (LJETO 2009)

(velike svadbe uz konjske i pješačke trke, takozvani suneti, odnosno proslave povodom rođenja muškog djeteta u porodici), počela je masovna kupovina radio-aparata i gramofona. Tadašnji aktivni Saveza omladine po selima, u novootvorenim društvenim prostorijama (čitaonicama), uz pomoć vlasti, pokretali su i organizovali igranke kao potpuno nove vidove zabave seoske omladine, na koje su po prvi puta počele dolaziti i djevojke iz muslimanskih kuća (manje-više i dalje u pratnji roditelja ili bližih rođaka, najčešće majke, tetke, starijeg brata). Na tim igrankama puštala se muzika sa gramofona i zvučnika – solo pjesme i narodna kola, popularno je bilo „Žikino kolo“ „Moravac“ i dr.³

Kao što je rečeno, širenju i popularizaciji tzv. novokomponovane narodne muzike

³ Kao predsjednik aktiva Saveza omladine u Malešićima, od 1966. do 1968. godine, autor ovog priloga bio je neposredni organizator tih prvih igranki, koje su se svake subote održavale u novosagrađenim prostorijama seoske čitaonice, odnosno društvenog doma.

znatno su doprinijele lokalne radio-stanice kroz svoje muzičke programe. Posebnu ulogu u tome imali su i lokalni muzički festivali na kojima su se promovisale nove zvijezde tog žanra, stvara estrada. Poznati su festivali „Ilidža“, „Vogošća“ i dr.

Novokomponovana narodna muzika svoje „konzumente“ nalazila je u raznim društvenim slojevima, poznate su bile kafane u kojima su se okupljali ljubitelji takve muzike, uz tu muziku se veselilo, ni jedan dernek nije mogao proći bez neke popularne „pevaljke“, tradicionalne proslave revolucionarnih događaja iz NOB-e i revolucije pretvarale su se u obične seoske vašere, sa šatrama i pjevaljakama koje su uz prejaka ozvučenja zabavljale goste, pjevajući takozvane „srceparajuće“ pjesme novokomponovane narodne muzike (u okolini Gračanice, po tome su bile poznate proslave u Doborovcima i Srnicama, jedno vrijeme u Brijesnici, te tradicionalni vašeri u Puračiću i Gračanici).

Ovaj muzički žanr dobro se primao u prigradskim naseljima i među mlađim ljudima na selu, posebno su se tom muzikom napajali oni koji su radili po drugim republikama bivše Jugoslavije ili u inostranstvu, koji su rado kupovali te ploče, „liječili tugu“ uz čašu i tu muziku, održavali nostalgичnu komunikaciju sa zavičajem putem tih nota itd.

Dok su se velike radio stanice (centralne) dugo uzdržavale od puštanja takve muzike, popularne (komercijalne) emisije „Želje, čestitke i pozdravi slušalaca“ na svim lokalnim radio stanicama u to vrijeme bile su popunjene tim sadržajima u potpunosti. Naručivale su se (i plaćale) prigodom svakog značajnijeg porodičnog veselja – ženidbe i udaje, rođenja djeteta, odlaska u vojsku, završetka škole, položenog vozačkog ispita, pa čak i povodom odlaska na hadž (s tim što se svjesno prećutkiivala riječ „hadž“, već se čestitao ili želio sretan put u Saudijsku Arabiju). Bilo je u modi da čuje i dost (iskren prijatelj) i dušmanin kako je neko nešto postigao u životu, da se nečemu veseli i raduje „nek crknu dušmani“ itd. Za takve prigode pisali su se i tekstovi pjesama, koje su se emitovale putem talasa radio stanica, ali i prodavale u vrlo viskom tiražima gramofonskih ploča.

Zahvaljujući spomenutim društvenim promjenama ubrzan je prodor novokomponovane narodne muzike u ove krajeve. Razvoj tog žanra kasnije (pa i u ratu za BiH i poslije rata), putem estrade i medija, dostići će neslućene razmjere i razviti se u ono što danas zovemo turbo-folk, koji je preplavio skoro sve zemlje bivše Jugoslavije. I dok u običnom narodu stiče ogromnu popularnost, stručnjaci-muzikolozi mu uglavnom osporavaju bilo kakvu umjetničku vrijed-

nost. U toj muzici ne vide nikakav kvalitet, proglašavajući šundom sve što miriše na turbo-folk ili ga jednostavno prećutkuju kao da i ne postoji.

Ta je muzika, međutim, danas toliko popularna u narodu da bi komotno mogla ponijeti naziv narodna muzika – jer je gotovo već potisla onu „pravu“ narodnu muziku – koja se sve više poima kao neka muzička arheologija i etno-folk.

3. OD IZVORNE NARODNE DO NOVOKOMPONOVANE „SELJAČKE“ PJESME

Sa masovnijom pojavom radio-aparata i radio-stanica, ali i sa počecima traganja za autentičnim vrijednostima kulturnog naslijeđa, posebno folklor, te pridavanjem veće pažnje selu i agraru od strane vlasti, kao i tendencija da se život na selu što više populariše, krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća počelo je, paralelno sa pojavom novokomponovane narodne muzike, i masovnije oživljavanje kulturno-umjetničkih društava, koja su uglavnom negovala starinsku seljačku pjesmu, igru i napjeve, općenito folklor i narodne običaje. Cilj vlasti je bio da kroz te sadržaje afirmiše svoje uspjehe na unapređenju i modernizaciji života na selu. To su poticale i radio-stanice koje su počele snimati emisije tipa „Selo veselo“, „Veče na prelu“, „Selo na talasu“, emitovati i reprizirati te snimke, koji su izazivali veliko interesovanje seoske i poluurbane publike. U pravilu, na tim sijelima snimale se i kasnije emitovale „prave“, autentične izvorne pjesme koje su se pjevale na pojedinim seoskim područjima, pričalo se o starim običajima, starinskom načinu života, prepričavale se vesele zgode, stariji su držali starinske zdravice

■ SA PROSLAVE U DOBOROVCIMA 2010. - NASTUPALA JE I JEDNA OD POPULARNIH IZVORNIH GRUPA, REFKINI AHBABI

i prigodničarske govore, lokalni politički rukovodioci (predsjednici mjesne zajednice, Socijalističkog saveza i dr.) pričali su u mikrofon šta su postigli na unapređenju života na selu, poticao se neki takmičarski duh između pojedinih sela – ko će imati bolju emisiju na lokalnom radiju, pojedini sadržaji tih emisija prepričavali su se po sijelima, preslušavali se snimljeni muzički dijelovi tih emisija sa izvornom narodnom muzikom po teferičima i seoskim veseljima itd.

Vremenom su se u tim kulturno-umjetničkim društvima, počele izdvajati i afirmirati manje ili veće vokalne i muzičke grupe, posebno one koje su upravo njegovale tu seljačku pjesmu ili kajdu. Neke od njih sticale su brzo popularnost, pa su izašle iz okvira kulturno-umjetničkih društava, te nastupale samostalno pred publikom, da bi kasnije, preko diskografskih kuća, koje su se u međuvremenu pojavile, neke počele

snimati i prodavati gramofonske ploče u velikim tiražima. Sada su se organizovala sijela i mimo kulturno-umjetničkih društava i radio emisija za selo, te grupe sviraju na veseljima i svadbama, nastupaju samostalno putem radio talasa, njihove pjesme se počinju naručivati putem emisija „Želje i pozdravi naših slušalaca“. U redakcijama radio stanica (sjećam se tako je bilo i u Radio Gračanici) ta se muzika zvala izvorna narodna muzika ili skraćeno „seljačke pjesme“.

Nešto kasnije, sticajem raznih okolnosti, osjetila se naprosto glad za takvom muzikom, posebno na selu. Publika je iz dana u dan na svojim radio-stanicama i pločama očekivala nove i nove pjesme. Brzo bi se zasitila onim pjesmama koje su se pjevale uživo ili emitovale putem radio talasa, neke pjesme nisu se najbolje primale kod slušalaca, postepeno se oblikovalo neko tržište koje je počelo funkcionirati

■ PROKLANJAVANJA DŽAMIJA SU TAKOĐER REDOVAN POVOD ZA NARODNO VESELJE, NA KOJEM SE SA RAZGLASA, UZ POP-FOLK, ČESTO ČUJU I ZVUCI IZVORNE MUZIKE

sati po principu ponude i potražnje i u ovu sferu zahvata estradizacija i komercijalizacija. Usput treba reći da se radilo, za to vrijeme, o prilično velikim zaradama pjevača i muzičara, koji su sticali veliku popularnost u narodu kao pravi narodni umjetnici (*Braća Babajići, Braća Begići, Kalesijski zvuci, Lole i Mara* itd.) Kako nisu mogli (niti znali) da otkrivaju i prepjevavaju nove „prave“ izvorne narodne pjesme, ti „samonikli“ pjevači i muzičari počinju na muzičkom predlošku (matrici) već poznatih narodnih izvornih pjesama, prepravljati i prilagođavati prvo tekstove, potom i melodiju i ritam, dodavati nove instrumente i konačno „praviti“ sasvim nove muzičke sadržaje, koji su se i po tekstu i po melodiji i muzičkom aranžmanu sve više udaljavale od nekadašnjih svojih „prapočetaka“. Jednostavno, nekih starih pjesama publika se već bila zasitila. Trebalo je nuditi nešto

novi, ali u provjerenom i već dobro prihvaćenom pakovanju.

Upravo u vrijeme dok je tekao proces „nadogradnje“ stare seoske pjesme i njene transformacije i prekrajanja u, ako se tako može reći, novokomponovanu seljačku pjesmu, radio-stanice su bile zapljusnute golemim talasom novokomponovane narodne muzike (u obliku turbo folka) naročito iz Srbije. Izloženi konkurenciji „agresivnijih“ narodnjaka i turbo folka, takozvanim „izvornim“ pjevačima i grupama prijetila je opasnost da jednostavno budu „pometeni“ sa scene. Zato su i oni počeli, ne samo prepravljati staru autentičnu izvornu pjesmu, već i sami izmišljati tekstove, pa i komponovati („skladati“) muziku koja se sve više udaljavala od svog izvora i po tekstu i po muzičkom izričaju (instrumentima). Tako su se nekako, umjesto džafenzi dimija, pojavile „adidas dimije“ (mada se za pje-

smu "Adidas dimije" izvorne grupe *Mir-sada i jarani* može reći da je sasvim očita zafrkancija i pošalica).

Putem estrade, elektronskih medija i nosača zvuka narodna muzika svih žanrova našla se potpuno „ogoljena“ u javnom prostoru i postala potrošačka roba. Retrospektivno gledano, nakon perioda elektrifikacije i „traktorizacije“, nastupio je period estradizacije i teferičizacije, a samim tim i komercijalizacije narodne pjesme i duhovnog narodnog stvaralaštva uopće, pa čak i vjere.⁴

Ukratko, našom muzičkom scenom suvereno su zavladała dva potpuno nova muzička žanra, koji su se paralelno razvijali na nekim starim, autentičnim predlošcima: a) novokomponovana narodna muzika; b) takozvana izvorna, a ustvari novokomponovana (pež. seljačka) muzika. Iako se radi o dva različita žanra, nesporni su njihovi međusobni utjecaji i neke zajedničke karakteristike. Prvo, i jedan i drugi žanr izrasli su na pravim, autentičnim izvornim muzičkim oblicima narodnog melosa i folklor; drugo, i u jednom i u drugom žanru pojavljuju se mahom isti instrumenti; treće, tekstovi pjesama pisani su „na narodnu“, ali namjenski za određenog pjevača ili izvornu narodnu grupu ili prigodu; četvrto, tematika pjesama je pretežno ljubavna: dragi ostavio dragu, draga pati, a on pije daleko

4 Nakon posljednjeg rata počele su se komercijalizirati čak i ilahije i kaside kao muslimanske pobožne pjesme. Na taj način uvodi se i vjera u javni prostor (u kojem joj nikada nije bilo mjesto), a imitacijom ilahije sa novokomponovanim pjesmuljcima u narodnjačkom stilu, vrši se, ustvari, skrnavljenje i vjere i te vjerske duhovne muzike i konačno, nacije. (O tome vidi opširnije u: Filip Mursel Begović, *Koomicijalizacija i desakarlizacija ilahija, Časopis za kulturu i društvena pitanja „Behar“* br. XXI/105-106, Zagreb 2012., 29 – 33)

od zavičaja itd); peto, pored „ozbiljnih sadržaja“, a često i rogotatnih konstrukcija („čāše lomim, ruke mi krvave“, „*bio sam pijanac, nekada zbog nje*) i u jednoj i u drugoj „muzici“, ima više šaljivih i podrugljivih napjeva, opet po narodnom kalupu, s tim što ih je kod izvornog žanra više („*Imam pištolj ko teleću nogu*“, „*samo udri Mehaga, i babo je tako / žene će te, Meho, zavoljeti lahko*“ | „*imam traktor maleni, al' duboko ore / kad s večera zaore, ne staje do zore*“ | „*ne daj na se, moj mili jarane / mi smo dase – obaraj poda se*“).⁵

Iako su i jedni i drugi imali svoju publiku, činjenica je da su mnogi ljudi raznih uzrasta, ali uglavnom nižeg obrazovanja, podjednako slušali i jednu i drugu muziku. U svojoj „borbi“ za mjesto pod suncem, prednost je od samih početaka imala novokomponovana narodna muzika. Za razliku od izvorne seljačke pjesme, novokomponovana narodna muzika je na ovo „tržište“ dolazila i plasirala se bez ikakvih problema – putem lokalnih radio-stanica, diskografskih kuća, estrade, festivala i smotri narodne muzike (od prestižnog festivala „Ilidža“, do lokalnih smotri, kakve su na općini Gračanica bile muzičke smotre, a ustvari zabavne večeri novokompo-

5 Dakale, pored pjesama „normalnih“ sadržaja (ozbiljne ljubavne čežnje, nostalgije za zavičajem, pjesma o roditeljima, posebno majci, o odlasku u vojsku itd.), svaka „pristojna“ izvorna grupa mora po pravilu imati i po jedan pjesmuljak šaljive ili podrugljive sljedeće tematike: o vožnji (po mogućnosti kamiona); o ženi – kako je ljuta i neposlušna pa je „lola“ disciplinira, ili kako mu žena ne da da pije i sl., o komšinci („legendarna“ od Babajića kako mu komšija odlazi na teren i njega moli da mu ženu pripazi, što on svesrdno čini; ili još otvorenija: „haubicu dobru moja kona ima / sve kalibre municija ona u nju prima“), o rakiji i piću, naravno o svadbi; u novije vrijeme dolaze do izražaja i moderne tehnologije („oženi se preko interneta“ ili „mobilni i kona“).

novane muzike u izvođenju pjevača matera, kao što su bile „Martovske večeri“ u Miričini „Podmonjski susreti u Doborovcima“ itd). Na svom putu do konzumenta izvorna narodna muzika je nailazila na puno više prepreka, nego novokomponovana muzika. U percepciji urednika muzičkog programa lokalnih radio stanica, novokomponovana narodna muzika se tretirala kao modernija, urbanija i kulturnija, za razliku od izvorne narodne muzike, koja se u početku doživljavala kao muzika nižeg ranga (i ukusa), izraz primitivnih sredina, zaostalosti i konzervativizma, jednostavno – kao seljačka. Neki obrazovaniji ljudi, posebno oni porijeklom sa sela, nerijetko su imali kompleks te pjesme. Iako im je intimno bila prihvatljiva, često su se stidjeli da to javno iskažu i ispolje, dok bi je privatno, na sijelima, često uz rakijski kazan, rado slušali – ali bez prisustva „nepoželjne publike“. Među „nepoželjnim“ bili su oni koji su javno osporavali bilo kakvu vrijednost te muzike ili „građani“. Sjećam se da su urednici i u programima Radio Gračanice dugo vremena (pa i danas) ograničavali „puštanje“ te muzike u svojim programima i „dizali rampu“ samo u takozvanim seljačkim emisijama (emisije za poljoprivredu i selo) i emisijama želja i pozdrava slušalaca. I danas se emituje puno manje te muzike u odnosu na sve ostale muzičke žanrove.

Interesantno je da se takozvana novokomponovana izvorna muzika u sjeveroistočnom dijelu BiH (oko Gračanice) podjednako razvijala i u muslimanskim i u pravoslavnim i u katoličkim selima. (*Ozrenski zvuci*, *Derventske lole*, *Kalesijski zvuci* itd). Nastajali su u istom društvenom ambijentu i vremenu i po „istoj tehnici“ se širili. Pored samog naziva pjevača

ili vokalne grupe, bili su prepoznatljivi i po nacionalnim obilježjima, jer su imali potpuno različitu podlogu na kojoj su nicali, razlikovali se po melodiji, instrumentima, aranžmanima, ali i po tekstovima i tematici pjesama.

4. UMJESTO ZAKLJUČKA

Iako se, generalno, može reći da je ta izvorna narodna (seljačka) muzika izgubila utakmicu sa savremenim turbo folkom (mada neki i tu novokomponovanu seljačku muziku ubrajaju u turbo folk) i zabavnjacima, ipak se može reći da je preživjela (i ostala sasvim „vitalna i kočoperna“) do današnjeg dana. Razvija se i održava na tržištu (estradi) po istoj matrici i na isti način kao i turbo folk (kafana, radio stanice, nosači zvuka, derneci, diskoteke itd). Sa nešto drugačijom namjenom i izrazom „namjenski se pravila“ i rado slušala i tokom posljednjeg rata (1992. – 1995.), preživjela je rat i nastavila da „živi“ kako kod kuće, tako i u našoj dijaspori.⁶

⁶ Poseban podžanr izvorne muzike mogle bi biti ratne patriotske pjesme iz '92.-95. Sve su ih strane imale, različite su, naravno, po svojoj sadržini i krajnjoj poruci, ali i konkretnoj upotrebi, te zaslužuju posebnu obradu i to sa više aspekata: od muzikološkog do etičkog i pravnog. Kao drugi podžanr izvorne muzike mogla bi biti ona muzika koju razvija naša dijaspora nakon završetka rata za Bosnu i Hercegovinu (1992. – 1995.). Ne mali broj je onih koji su u zapadnim zemljama, posebno u SAD-u, nastavili sa tradicijom izvornjaka, Karakteristična je npr. grupa „Bosanski tornado“ (u St. Louisu, SAD). Pjesme tih izvođača su u fazonu problema s kojima se naša dijaspora suočava, npr. kako je teško vozit kamion u Americi (*“ženo moja, moje janje milo, u Bosni je samo tako bilo / pokraj puta stotine kafana, toga nema preko okeana / pokraj puta Exit-i se nižu, kamioni kao mravi gmižu...”*) i dalje kako vozi kroz pustinju i kuka ženi da mu napravi vruću pitu kad se vrati kući) – ili npr. kako će javit u Bosnu i obavijestit punicu i punca da mu je žena, a njihova kćerka – *“pobjegla za crnca”*. I ovaj fenomen zaslužuje posebna istraživanja.

Nakon više od 50 godina „života“, ma šta o njoj mislili, ona danas ima svoje klasike i evergrine („Kad Ibro pođe zemlju da brani“ ispjevana je mnogo godina prije posljednjeg rata, ali kao da je nagovještavala taj rat na ovim prostorima u kojem je ponovo bila aktualizirana i rado pjevana; „Gračanice, grade moj, vesela mi budi“, prava lokal-patriotska pjesma, omiljena kod gastajbajtera iz ovog kraja, kojom su iskazivali, ali i liječili nostalgiju za rodnim krajem; „Čobanice ljepotice“, rado slušana pjesma onih iz prve generacije „seljaka“ koji su silazili u gradove i zaustavljali se u prigradskim naseljima, bila je neki domaći pandan čuvenoj novokomponovanoj pjesmi koja je došla iz Srbije „Voleo sam devojkicu iz grada“, kulturnog pjevača tadašnjih jugoslovenskih prostora Miroslava Ilića).

I na kraju, postavlja se pitanje, kakvu vrijednost uopće ima ta izvorna narodna muzika, odnosno novokomponovana izvorna seljačka pjesma. Nema stručnog odgovora, nema čak ni svog imena, iako ta muzika, kao i novokomponovana narodna muzika, živi u narodu, njeguje se i sluša. Stručne institucije i stručnjaci koji bi po svom zvanju trebalo da ponude odgovor na ovo pitanje ne čuju ili ne slušaju tu muziku jer u njoj ne vide nikakvu vrijednost.

Naše je mišljenje da se ova muzika ne može „đuturati“ (t.j. u cjelini) proglašavati šundom, komercijalnim i vašaškim proizvodom. Ali isto tako ne sporimo da u toj muzici ima mnogo sadržaja sa obilježjima neukusa, šunda i kiča – kao što ima i određenih vrijednosti koje treba prepoznati, izdvojiti i adekvatno valorizovati.⁷

Zašto se to ne čini, pitanje je koje izlazi iz okvira ove teme.

⁷ Znamo da odavno postoji i da se i danas rado sluša novokomponovana narodna muzika (autorska pjesma) koja nije turbo folk, nego je u nekim prošlim vremenima nastala u duhu sevdaha, starogradske ili srbijanske narodne muzike – historijski, od „Emine“ Alekse Šantića i drugih naših pjesnika (čije pjesme ne razlikujemo od sevdalinki: Musa Čazim Čatić, Safvet-beg Bašagić, Osman Đikić i dr.) do poznatih pjesama iz novijeg doba koje se prihvataju kao sevdalinke ili izvorne narodne pjesme (“*Ne klepeći nanulama*”, “*Stara staza*”, “*Lijepa kaduna*” i sl. pjesme; spomenimo zatim muzički opus Tome Zdravkovića ili dobar dio predratnih pjesama Halida Bešlića, Harisa Džinovića, Silvane Armenulić, Hanke Paldum...). Imamo u novije vrijeme i jedan prijelaz ka nečemu što se može označiti etno-pop muzikom ili nekim urbanim folkom (zadnja tri albuma Halida Bešlića, s kojima se probio na tržište u medijski prostor Hrvatske – tradicionalno skeptične i neprijateljski raspoložene prema turbofolku)... Što se tiče izvorne muzike, u pogledu kvaliteta, ne može se porediti, na primjer, *Kalesijska trojka* sa “Ibrom...” ili *Braća Begići*, sa nekim tamo ad hok grupicama (čiste komercijale) kao što je *Mirsada i jarani* sa “*Adidas dimijama*” ili *Maru i lola* sa “*Imun Mića od pornića*”.